

(պրակ, զեղեկ) և չու կրնայ մէջ բերուիլ նաեւ ախտաձեւ որուն մէջ պահուած է բուն պահւ. ժառանգիւն արմատը և Հետաքրքրական է դիտել տալ նաեւ այս առիթով թէ անասմէն փոխառնիկ բառին բնիկ հայ հոմանիշը ունինք՝ ցաւազար, եւ գեո այսպիսի բացմամբ իւ հոմանիշներ որոնք փոխառնիկ ու բնիկ հայ բառերու երկուութիւն մը կը ներկայացնեն, զոր օրինակ այդ. մաւղ. աղաց, քաղաւոր. կար, զօրութիւն. իրաւ, դաս. հոս. բոյր. ձի. երկիւր. կրակ, ասր. երկիր, աշխարհ (Khsathra). ցիրհ, քուհ. հարց, փորձ. օձ, իժ. յար. վառ. վրեժ, քիւն. նարոց. զոյն. սպն. ազգ. պատ. պաշտան փութար. շտակն. եւն. եւն. երեւոյթ մը որ կը թուի մասնանշել երկու ժողովուրդներու խառնուրդ մը, որուն մէջ երկու ասարներուն հաւասարապէս հասկանալի ընկու համար նոյն իմաստը՝ նարկ եղած է երկուքին զատ զատ բառերը միացնել զործածել ինչպէս հարց ու փորձ, պատ եւ պաշտան, ազգ եւ աղիւն. եւն. թերեւս ասկէ յառաջ եկած է նաեւ հոմանիշներու զարմանալի ճոխութիւնը եւ ասան զործածութիւնը որ մեր գրականութեան սկիզբէն յայտ կուգայ, ինչպէս Բիւզանդի մէջ (զոր օրինակ, «ազգի. տոհմի եւ տակի» ուր «տակ» պահւ. tak — ճիւղ) :

Պ. Իլէնի գրասկան գրաբարի ծագման տեղին հետաքրքրական հարցն ալ մէջտեղ կը ընէ. եւ կ'որոշէ վանայ լճին չրպակայ երկիրը, եւ իբր փաստ կը բերէ լեզու բառը եւ հայցականն զ նախդիրը որ վանայ լճին յուրի կը գործածուի ճիշտ ինչպէս գրասկան գրաբարի մէջ : Այս օրինակներու վրայ կրնայ աւելցրել նաեւ զ նախդիրը որ գործածուի վանայ լճին արեւ մահան կողմերը պահուած է «ամառ սըրուն» (ցըրուն) զգիշեր սըրուն. եւ այլն նաեւ. եւ գրասկան գրաբարի մէջ տեսնուած բառեր որ իրենց մասնաւոր առումով կը գործածուին նոյն տեղումներ, ինչպէս «իշխանայ» (իշխան, համարձակիլ իմաստով) «չինք իշխանար», նաեւ գրաբարի մէջ չատ հաղուաղիւս բառեր, օրինակ զգիշերախառն, որուն պէս կը գործածուի մինչեւ զարգ վանայ չրպականեր «առաւօտախառն» (արշալոյսին) «Առաւօտախառն արտ քաղողներաց վրայ գացեր առ (տեւ Աւրեւիք» 24 հոկտ. 1901) :

Ներածութեան վերջի մասին մէջ հեղինակը յիշատակութիւնը բրած է հայ լեզուագիտութեան վրայ լոյս տեսած բոլոր օտարագրի եւ

հայալեզի հեղինակներու գործերուն և Սակայն պէտք չէր անյիշատակ մնալ ասոնց մէջ՝ վաղածու Հ. Տէրլիշեան, որուն «Հնդեւրոպական Նախալեզու» գործը որ ընդարձակօրէն կը խօսի հայ բառերու եւ ձեւերու ծագումին վրայ, տպուած 1885ին՝ առաջին անգամն ըլլալով մեր մէջ բազմաթիւական լեզուաբանութեան հաստատ հիմքերու վրայ կը գնէր հայ բառերու եւ քերականական ձեւերու մեկնութիւնը :

Գ. ՓԱՌՆԱԿ

(Շարունակելի)

Թ Ղ Խ Ա Կ Ց Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր

Ժիպութիւն. ա. Արապեանց մեղի զրկած է նոր պատասխան մը «Հեթումի վերջին թղթակցութեան» Հապեթիստանի Հայերուն մասին և Անկողմնակալութեան պարտք մը կտտաւ իրով. կը հրատարակենք այդ գրութիւնը, ու կը կարծենք թէ այդ վէճը կրնայ այլ եւս փակուած նկատուիլ և երկու կողմէն ալ յայտնուեցան դատողութիւններ ու իրենց ճիշդ ու անճիշդ մասերն ունին, հետեւաբար եւ զիրար յարցուցած եւ Հապեթիստանի Հայոց խնդրի մասին հայ հասարակութիւնը յուսաւորած կ'զայն. «Հեթում» ունեցաւ արժանիք այդ հարցը առաջին անգամ մէջտեղ դնելու. եւ իր փափաքն էր այդ գաղութին յուր կապ մակերպութիւն. եւ զարգացումին նպատակով աւտով. մերի պիտի բազմաթիւք որ փոխանակ մեր գաղութներուն մէջ արհեստը կամ վաճառականութիւնը նախընտրելու խնդիրը, որուն մասին հանդարտօրէն կարելի է վիճել, անհնական կըրճոտ կ'ուրի վերաճելու և Հապեթիստանի մեր թղթակցները ջանալին համարալիւթիւն մը յառաջ բերել այդ փոք մը Հայերուն միջեւ որոնց մէջ կը գտնուէին վաճառականութիւնն ալ օգտակար է և արհեստն ալ՝ գաղութի մէջ միջոց անուանով պէտք չէ միւսը քարկոծել և կակոնք աշն է որ մեր բոլոր գաղութները ջանան իրենց գոյնուած երկրին մէջ զիրք մը գրաւել իրենց աշխատութեամբ ու տաղանդով, ու ասոր հա-

մար տնհարածեշտ է որ դործունէութեան աւելն ճիւղերն ալ ընդգրկեն, ու մասնաւոր իրարու օգնեն, զիրար խրախուսեն՝ փոխառակ իրարու դէմ մագառելու:

Կրկնում եմ թէ Հապէշները կողմից երբեք առանձին համակրութիւն չեն եղած Հայերէ վերաբերմամբ, եւ թէ համակրոն ընդունած են ոչ թէ միայն Հայերին, այլ եւ Յայնդերին, Ասորիներին, Խաչաւիներին եւ վերջերս էլ Ռուսներին՝ երբ այս վերջիններին հետ էլ ծախսեցան: Հայերն իրենք են որ արեւելեան եկեղեցիներն պատկանող ազգերից ամենից առելի համակրանք են տաճած եղել ղէպ ի Հապէշները, եւ սրանով էլ միայն պէտք է բացատրել այն որ Հայերը Նորաաղմուճ աղօթական խումբ են Հապէշներին, մինչդեռ իթէ այդ մասնաւոր համակրանքը Հապէշների կողմից պարտաշարուած լինէր, քաղաքական խնդրից պարտաւորով Անգլիացիներին կողմից ուղարկուած հայ պատուիրակներին եղած ընդունելութիւնը որոշորովին տարբեր կերպով պիտի արտայայտուէր: Կրեւի այդ մասին ոչինչ չգիտէ օգուածագիր պարոնը, այն մասնաւոր էլ Հապէշապաւում խոմ Վիսնարմարիս Հայերն չկային, որոնց պարտաւորով պակաս լինէր Հապէշները համակրութիւնը:

Հապէշները կրօնամուտ են այն չափով որչափ կարող են կրօնամուտ լինել քրիստոնէական մէջ խարխալող թուրք քրիստոնէական պաշտօնէին: Բայց քրիստոնէական կրօնամուտութիւնը չպատէ տարբերութիւն մահմետական մուսուլմանութիւնից. այդպիսի մուսուլմանութիւն չէ կապելի գտնել քրիստոնէայ Հապէշները մէջ՝ որի հետեւանալով էլ Հրեայների անուրջ արգելուած լինէր Հապէշապաւում: Բուրբուրի սխալ է թէ Հրեաները չեն կարողացած այս երկիրը մուտք գործել. իթէ պ. ղէթումոն նեղութիւն կրէր բւր Հապար եղած միջոցների հարցնելու, պիտի լուր եւ տեսնէր թէ Հապարում կան Հրեաներ Նիսնից եկած, որոնք արհեստաւորներ են եւ արծաթեայ զարդեր են լինում տեղացիների համար, բայց ի սոյն որ դարերից ի վեր Հապէշապաւն խորքերում պարտւած են չհրէադաւան Հապէշներ, ապա՞ս քրիստոնէայ Հապէշներն ու եւ հայաճանքից:

Մի ռութն անձնիչ քան էլ հասու յօդուածացիքը, երբ պնդում է թէ բայց ի մի յոյն արհեստականից որ հարուստ մասն է Հապար

չտաւ, կան նաեւ քաղկէ մտնող Յոյներ որոնք միլիոնատերնր կը կուրեն այժմ:

Նայի, Հապէշապաւնը, իբրեւ պրոլետարիատ եւ սպառող երկիր, արդեօք իր առեւտրով կարող է միլիոնատերներն բաւականացնելու չափ առեւտրի նիւթ մատակարարել, պատասխանաբար բուրժուան բացառական պիտի լինի, ինքը յօդուածագիր պ. ղէթումոնը տալիս է զրան փաստը իր նախորդ յօդուածում պօսելով թէ Հապէշապաւնի առեւտուրը տարին տասը միլիոն ֆրանքի կը հասնի. արդ, այդպիսի մի գումարի առեւտրական շրջաբերութեան համար միլիոնագոյնների պէտք չէ կարող լինել եւ ոչ էլ այդքանով կարելի է բաւականացնել միլիոնատերների առեւտուրի մէջ, Հապէշապաւնը նոր երկիր է եւ անքան նոր որ միւրիւն էլ հետն առած՝ չէ կարողանալ մոյն իսկ մի որ եւ է բանկային հաստատութիւն պահել, եւ այս բանը արդէն հաստատուած է մի քանի անգամ, Banque de l'Afrique du sudը եւ Banque de l'Afrique occidentale կամեանալով իրենց մասնաճիւղը բռնեալ Հապարում որ Հապէշապաւնի առեւտուրի կեդրոնն է, մանրամասն ուղեւնայիրութիւնից յետոյ եկան այն եզրակացութիւնայ թէ այդպիսի մի հայապատեթիւն իր ծախքերը անգամ չէ կարող գոյց. միթէ այդպիսի երկրում կարելի է ըստ պիկ գալ եւ մի ինչ չարի, Երեսուն սարի շարունակ Հապէշապաւում առեւտուր պնդաների մէջ առանց բացառութեան ոչ ոք է եղած հարկեր-հարկեր յոյնեհաղարֆրանքից առելի չափ ունեցող, Գոյն պ, ղէթումոնը ցոյց տար այն բախտաւոր Յոյնի անունը որ բուրիկ է եկած եւ միլիոնատեր է կոչուում այժմ:

Պ ղէթումոնը առեւտուրի մէջ ուզում է գրտանել Հայերի դերը, որով կարելի պիտի լինի ցտարութեան մէջ ազգային հարստութիւն եւ զօրութիւն ստեղծել, եւ ուզում է քարք ու մեծ տեսնել ազգն. եւ, հ.հ.:

Պէտք է նկատի պահել թէ Հապէշապաւումը դաշտուող Հայերը կարող էին եւ պիտք էին մտնել արհեստը եւ առեւտուրի ձեռնարկել, Եւ այսու՜մ եմ թէ ոչ, Իրան հայերն իբրեւ կեանքի մեծ մասը արհեստի մէջ անցկացրած Հայը չէ կարող իր արհեստի մէջ ունեցած իրականաւոր փորձառութիւնները մէկ կողմ դնել Հապէշապաւում եւ ձեռնադաշտութիւն լանել, իսկ Հապէշապաւն եկող թէ՛ դրամով թէ՛ արհեստով բորկիներին մտնում է միայն այդ

«մէհանանձութիւն»ը, ինչ որ եղած է գերազանց կերպով Յոյներէ մասնագիտութիւնը :

Այս միշտ Հայերի զերբ հարելիս տաճարում գտնուած եմ այն համեստ արհեստաւորներէ մէջ որոնք իրանց ցիզի յատկանիշը ցոյց են տալիս նաեւ օտարութեան մէջ եւ որոնք բարեբախտաբար քաջալերութիւն էլ են գտնուած Մենելիք թագաւորի կողմից եւ վարձատրուած, որը բաւական է առաւելութիւն տալու Հայերին՝ Յոյների հետ համեմատելիս : Այս բոլորի մասին թող մոռնայ պ. «Հեթումը», բայց թող գտնէ տասնեակ տարիներով ասղն-գործուած թեամբ պարագայող եւ այդ արհեստը հարեչու-հիներին սորվեցնող Հային սոսկ «կար կարող»ի անունը չտայ :

Գ. ԱՐԱՅԻԱՆԸ

Ք Ր Ո Ն Ի Կ

—

Տիրան Ալեքսանեան. — Գրեթէ տարիէ մը ի վեր Փարիզի մէջ կը գտնուի Պոլսեցի հայ առաջնադաս դասարանը : Տիրան Ալեքսանեան, որ արդէն Պերլինում նուազահանդէսներ առած է՝ Փարիզ զալէն առաջ՝ եւ մեծ յաջողութիւն կտած : Փարիզում, իր յաջողութիւնը ալ աւելի մեծ եղաւ : Բարձր ընկերութեան սալօններուն մէջ յաճախ հրաւիրած են զինքը եւ իր նուազատիւրիւնը միշտ խանգալաւ ծափերով ողջունուած է : Գոնակրթութեան իր նուազահանդէսներէն մէկը կուէ մէջ, որոնց միծանուն արուեստագէտներ միայն կը մասնակցին, հրաւիրուեցաւ անգամ մը նուազելու : Իսկ «Վիկտորին, իր յունիս 8ի «Ճալլ օբլօք»ի երաժշտական ցի եկոյթին հըրաւիրած ըլլալով Պ. Ալեքսանեանը, օտալէս կը դրէ անոր մասին : «Հանդէսը բացաւ երթն տասարդ հայ բամբջութեակաւար մը (Violoncelle)» : Տիրան Ալեքսանեան : Այս ձմեռ Փարիզի մէկ քանի սալօններում արդէն ծափաբուռեցաւ Պ. Ալեքսանեան : Բայց արուեստագէտը սիրողներու այդ նեղ յորջանից գուրքի ծանօթ էր, մինչ իր արժանիքը աւելի մեծ հաշակի ալ ծանի է : Անսահման հրապոյ-

րով անհեղ Պոքքերինի sonate en la ռա տա-հրօն եւ «այլկիւրսն», ու խորապէս արաւայտեց այն միպտուն միամաղձութիւնը եւ եւ քնքով բուն «Թալալան» յուզումը, զոր կը բովանդակէ այդ երաժշտական կտորը : Հասարակութիւնը քերթօրէն ծափահարեց Պ. Ալեքսանեանը :

Զեյթունի Ն. Բարաւանեան. 100 ֆ., Տիկին Թագուր փաշա Թակոբեան, 100 ֆ., Պ. Լեւոն Պէյ Թակոբեան, 100 ֆ., Պ., Թ. Իսմիրլեան, 3 ֆ., Տր. ... 10 ֆ., Ուն, 10 ֆ. :

Վոսմապուհ քահանային մօտ կայ ուրեմն այս վարկեանիս, 1367,95 ֆրանք :

Լ'Արմենիէն կ'իմանաք թէ Պ. Զեբազի հանգանակութիւնը հասած է 1561,05 ֆրանքի : Պուկարիոյ Ամերիկայի մէջ հանգանակութիւններ կը շարունակուին նոյն նպատակով : Զենք կրնա զիտել չտալ որ, հակառակ ցոյց տրուած ընդհանուր խանդավառութեան, հասարակած գոեմարները չափազանց չնչին են զեռ՝ բաղդատամբ նպատակին վերաբերանք եւ անհրաժեշտութեան, ճաշարի է մանաւանդ որ քաղաքական ու եւ հանդամներ յունեցող զուտ բարեգործական աշակերտ հանգանակութեան մը հանդէպ մեր շարուստ դասակարգը միծ մասամբ անտարբեր մնացած ու մասնակցող քանի մը անհատներն ալ այնքան անշնչալ գոմարներ նուիրելով իրենց պարտքը կատարածի պէս նկատած ըլլան :

Նոր Դարը իր վերջին թիւերէն մէկուն մէջ խմբագրական մը նուիրած է Զէյթունի առողջական կայաններ : Մեր կողմանեան պաշտօնակցին համեմատ, Զէյթունի բնակչութիւնը, որ այնքան առողջ է եղած ատենով եւ զեռ է մեծ մասամբ, սկսած է ակարանալ սիֆիլիսի տարածումը, որ կը սպառնայ ինքի առաջը շարունակ՝ բոլորովին ալլասերել այդ հուժկու ցեղը : Նոր Դար կը հրաւիրէ հայ հասարակութիւնը դարձան տանիլ իրերու այդ վիճակին :

Թէ՛ ծաղկախոտի պարբերաբար դործած չարիքն է, եւ թէ՛ «Սիֆիլիս»ի պատճառած քայքայումն է հիմնապէս փրկելու համար մեր Զէյթունի եղբայրները, անհրաժեշտ է որ հիւանդանոց մը հոստատուի Զէյթունի մէջ : այդ